

ХУДОЖНЬО-ДЕКОРАТИВНІ ЕЛЕМЕНТИ В АРХІТЕКТУРІ РАДЯНСЬКОГО ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА. РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ

Анотація. Актуальною темою для дослідження є діяльність радянських та зарубіжних дизайнерів, а саме – в пошуках художньої різноманітності предметно-просторового середовища, створення нових конструктивних систем, художньо-декоративних елементів, дизайнерської та архітектурно-інженерних рішень. В цій статті розглянуті практичні рішення творчої діяльності радянських дизайнерів та архітекторів в період «явищ експериментальної діяльності» в дизайні 1970–1980-х рр. на прикладі м. Івано-Франківська.

Ключові слова: експеримент, експериментаторські тенденції, радянський дизайн, архітектура, предметно-просторове середовище, формотворення.

Постановка проблеми. Значна кількість наукових публікацій визначає період 1970–1980-х рр., як «період творчого експерименту». У цей час яскраво проявився потужний творчий потенціал радянських дизайнерів, який, однак, не отримав адекватної реалізації. Причиною цього стала необхідність дотримання політики індустріалізації промислового виробництва. Це означало, що у творчих підходах дизайнерів, архітекторів мали домінувати принципи уніфікації та стандартизації. Наслідком цього, врешті-решт, стає одноманітність та загальне художнє збіднення предметно-просторового середовища. Поступово окремі вияви незгоди з диктатом індустріальних вимог переростають у широкий експериментальний рух. Він відзначається спрямованістю на соціальні, художні та формологічні проблеми, на розхитування усталених творчих стереотипів, на формування нових напрямів розвитку навіть за умови, що продукція експериментального формотворення лишалася без соціального замовлення й не була задіяна в реальній практиці. Тому в 1970–1980-ті рр. експериментаторські імпульси виникають у професійному архітектурному середовищі як природна реакція на творчі та художні проблеми, як спроба вирватися за межі офіційного напрямку розвитку творчого мислення, що мало обмежений характер і в той чи інший спосіб було підпорядковане державним настановам.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На етапі становлення дизайну значний доробок у формуванні нових мистецьких та дизайнерських прийомів залишили брати Весніни та Стенберги, О. Екстер, В. Кандінський, А. Лавінський, Ель Лисицький, К. Малевич, Л. Попова, О. Родченко, В. Степанова, В. Татлін, В. Хлебніков. Новітні тенденції сучасного мистецтва продовжили традиції радянського авангарду, і ця закономірність вказувала на природну необхідність розвитку саме експериментальної діяльності.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз та створення цілісної картини явища архітектури та дизайну радянського Івано-Франківська, дослідження предметної області радянського дизайну та основних тенденції й особливостей його розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Висвітлення процесу розвитку художньо-предметного середовища на теренах Гуцульщини видається надзвичайно актуальною темою у вітчизняній архітектурі, мистецтвознавстві з огляду на недостатню вивченість основних тенденцій втілення теми міста на тлі стильових пошуків окресленого часового проміжку. В цьому контексті залишаються невирішеними відтворення послідовної картини розвитку художньо-предметного середовища, визначення його ролі в архітектурі регіону, а також детальний аналіз міських видів у творчості окремих митців Івано-Франківщини другої половини ХХ — початку ХХІ ст.

Слід зазначити, що ідеї та ініціативи радянської архітектури приводили до зміни принципів архітектури навколишнього середовища та принципів творчої діяльності. Прагнення перетворення навколишнього середовища на радянські зразки позначалося на всіх сферах мистецтва. Прикладом стало мистецтво авангарду й конструктивізм. Виник рух «нова архітектура», в якому були відкинуті традиції історичних стилів і запропоновані нові принципи — конструктивності, функціональності та «нової естетики».

Творча незалежність радянського дизайну 20-х років і його самостійність у виборі тем змінилася в 30-і роки жорсткої і однозначної підпорядкованістю суспільству, його політичним установкам. Нову політику ВКП (б) в області ідеології підкорилося не тільки мистецтво, але і вся культура в цілому, включаючи області архітектури і техніки.

У 30-ті роки Радянській дизайн розвивався в трьох основних напрямках: конструювання нової техніки, оформлювальне мистецтво і самодіяльне технічна творчість і винахідництво.

Проектування промислових виробів і засобів транспорту багато в чому залежало від загальних закономірностей розвитку техніки в усьому світі. В СРСР вводилися перші загальносоюзні стандарти на комплектуючі вироби, широко впроваджувалася технологія штампування і об'ємного формування,

крім розрахунку конструкцій на міцність, інженери починали враховувати і аеродинамічний опір. Не тільки в авіації, автомобілебудуванні, електротехніці, а й в побутових приладах - світильниках, меблів, посуді стали застосовувати пластмаси (бакеліт, целулоїд, плексиглас). Стали широко використовуватися нові декоративні захисні покриття металу (хромування і нікелювання) [1].

Одночасно дизайн застосовувався в якості політичного і ідеологічного інструменту. Особлива роль відводилася унікальним об'єктам - від подарунків Сталіну і до зведення грандіозних комплексів будівель радянських міністерств, палаців рад, парків і виставкових павільйонів. Ілюстративність, сюжетність і пафосність проникали не тільки в оформлення поверхонь стін і деталей інтер'єрів громадських будівель, але і в розпис посуду, текстильні орнаменти. Нерідко нові в технічному відношенні вироби повинні були «камуфлювати» під класичні зразки (наприклад, люстри з лампами розжарювання часто імітували люстри з свічниками і т.д.). Мотиви «класичних стилів» поступово поверталися і в оформлювальний дизайн.

У 30-ті роки масова технічна творчість, винахідництво, раціоналізаторство захопило не тільки інженерів і робітників, а й художників, а також представників інших професій. У фантастичних проектах втілювалися технічні мрії про швидкість, майбутнє, космос і т.д.

На початку 30-х років, незважаючи на зміни в культурній політиці радянської держави, все ще завершувалося будівництво деяких будівель за проектами 20-х років. В цей час в дизайні ще зберігалася інерція, характерна для функціоналізму і конструктивізму, заснована на обіграванні простої геометрії і відкритої конструкції, підкресленні структурності, контрастних співвідношеннях кольорів. І хоча архітекторам вже доводилося вводити додаткові, не передбачені раніше проектами орнаментальні деталі, дизайнери все ще могли працювати в стилі пізнього конструктивізму без загрози прямих звинувачень в буржуазному формалізмі.

До прикладів такого роду можна віднести створення обладнання для будівлі редакційного і поліграфічного комплексу газети «Правда», побудованого за проектом архітектора І. Голосова та закінченого в 1934 році. [5].

У період сталінізму акцентується увага на тому, що експериментальна творчість у галузі дизайну й предметно-просторового середовища була безперечно паралізована репресивним режимом. Колишнім авангардистам довелося «перевиховуватися» під нові стандарти сталінської соціальної моделі, а ті, що не вписувалися в естетичні ідеали режиму, втрачали доступ до проектних і мистецьких замовлень, а іноді — і життя. Відбувалася «стильова переорієнтація» мистецтва, яке мало обслуговувати державну систему, що

переїняла контроль, регламентувавши діяльність митців, зводячи її нанівець. Ці процеси відштовхнули художній експеримент у глухий кут, а радянський дизайн відсторонили від загальносвітових художніх процесів.

В період 1950-1960-х років були проведені соціально-політичні реформи, які безпосередньо відобразилися на характері нової стилістики дизайнерських й архітектурних форм — простих, ощадливих на основі індустрії. Негативні наслідки технологічного експерименту проявилися у 1960-х, тобто з першими його практичними успіхами. Односторонній підхід в архітектурній політиці, який ґрунтувався на принципах уніфікації та стандартизації, не передбачав активної ролі для творчої ініціативи. Ця тенденція призвела до спрощеності, одноманітності, до естетичного збіднення, стереотипів предметно-просторового середовища. Проте будівництво так званих «хрущовок» відіграло позитивну роль у збільшенні «житлової площі» країни. Загалом із сукупністю проблем і протиріч, породжених технологізацією, цей напрям виправдав себе з погляду актуальних суспільних завдань архітектурної політики.

Разом з тим, якби на початку 1930-х не з'явилася постанова ЦК ВКП(б) «Про перебудову літературно-художніх організацій» (1932), радянська практика дизайнерського експериментального пошуку 1920-х могла б дати неперевершені зразки художнього формування матеріальних речей і тим самим вивести радянське мистецтво, дизайн і архітектуру на світовий рівень, ставши в один ряд з європейськими художніми надбаннями [3, с 2-3].

У 1970–1980-х роках виявилось, що результат своєрідного «хрущовського експерименту» не став причиною різких змін в архітектурній політиці. Накопичений досвід мав свої як негативні, так і позитивні прояви. У дизайні та архітектурі виникає спроба поєднання індустріальних методів будівництва з естетичною виразністю творів. Слід підкреслити, що в цей період завдання й орієнтація творчого процесу не планувалася «згори». Експериментаторські імпульси виникали у професійному середовищі як природна реакція на творчі проблеми, як спроба здійснити прорив за межі усталених форм, як розвиток творчого мислення, що зазнало стагнації в умовах тоталітаризму й ідеологічних обмежень.

Експериментальна діяльність 1970–1980-х сформувала нові формотворчі методи у сфері промислового дизайну й архітектури. Творчий досвід виявився цінним і корисним, а ідейні пропозиції надалі знайшли втілення та реалізацію в промисловій галузі, дизайні й об'єктах просторового середовища.

На початку 1970-х рр. з'являється так званий експериментальний дизайн. У цей період експериментування головним об'єктом творчості ставали різні типи предметів та матеріальних речей, будинки, міста, транспортні

засоби, меблі, одяг. Формотворчі ідеї виникали на основі ґрунтовних, усебічних наукових студій, із застосуванням різноманітних джерел творчої фантазії, в художній частині творчого методу дизайнера і архітектора, характеризуються суб'єктивною і стильовою спорідненістю, яка полягає в наданні переваги тим чи іншим сторонам речі, зокрема її конструктивним, функціональним або художнім властивостям, в реалістичному або формалістичному підході до неї.

В радянському дизайні 1970–1980-х рр. важлива роль відводиться особі творця: художника-конструктора (дизайнера), архітектора, який у той чи інший спосіб зосереджує в собі їх функції. При цьому дизайнер і архітектор об'єднують у собі два типи діяльності, два підходи до дійсності. Вони вивчають потреби суспільства, а також реалізують ці потреби за допомогою таланту, розвинутої художньої інтуїції й особливої форми світосприйняття. Суспільний характер творчості дизайнера й архітектора, їх громадянські ідеали були завжди притаманні світовому мистецтву, здобувши в радянському дизайні конкретні, ідеологічно зумовлені риси [2].

Після тривалого періоду індустріалізації з особливою гостротою стала виявляти себе «епідемія одноманітності», якою були охоплені майже всі новобудови міст країни. Повне домінування ортогональних, кубічних структур в архітектурі масових забудов стало однією з причин пошуку альтернативи. Складність полягала не тільки в труднощах переорієнтації професіонального мислення, але й у соціально-економічній системі правління, тобто потрібен був новий підхід. Поява нових матеріалів з іншою технологією і новими властивостями змушувала й змушує дизайнерів відмовлятися від застосування звичних традиційних форм і надає широкі можливості для нових, що відповідають сучасному функціональному і художньому змісту їх художньо-конструкторської продукції.

Отже, в умовах індустріального будівництва й типового проектування громадських будівель архітектори, інженери та дизайнери прагнули докласти максимум зусиль, аби покращити, модернізувати самі принципи формування архітектурної форми та її ужиткового начиння.

Що стосується Івано-Франківська, то у 70-80 роках здійснено спробу втілити народні мотиви, зокрема, було вигадано так званий «гуцульський стиль». Саме тоді розпочалося будівництво громадських споруд : Івано-Франківський аеропорт, колишнє «Молочне кафе». Ці споруди мають своєрідні форми дахи під черепицею та декоративно оздобленні фасадами. Цей стиль полягав у копіюванні певних елементів дерев'яної архітектури карпатського регіону [4].

Важливим етапом в реконструкції та створенні художньо-предметного середовища Івано-Франківська стало зведення будівлі музично-драматичного

театру в 1979 р на Театральній площі головної вулиці міста - вулиці Радянській (нині вул. Незалежності). В архітектурно-просторовому вирішенні театру автори відобразили особливості і традиції, місцевий колорит Прикарпаття. Кутове розташування будівлі на площі визначило його асиметричне планувальне рішення і своєрідна побудова архітектурних обсягів. Воно поставлено на двоступеневий гранітний стилобат і завершено консольно-виступаючої карнизною плитою, яка об'єднує основні глухі обсяги з кутовим закленим об'ємом головного вестибюля і фойє. Будівельний об'єм - 84860 куб. м. Театр зведений трестом Прикарпатжитлобуд. Загальний вигляд театру з перехрестя вулиць Незалежності та Бандери.

Музично-драматичний театр імені Івана Франка м. Івано-Франківськ 2015 р.

Два великих художніх панно органічно вписані в композицію фасадів. Перше - монументальний рельєф з світло-сірого вапняку «Троїсті мизики» (тріо народних інструментів), що став як би символом театру, уособлюючи радість мирної праці і щасливого життя (скульптори В. М. Вільшук, Д. І. Грабар, В. В. Корпанюк). Основну тему доповнюють атрибути театрального мистецтва

Музично-драматичний театр імені Івана Франка м. Івано-Франківськ 2015 р.

І друге - панно з міді на фасаді (з боку площі, присвячене театральному мистецтву (скульптор В. П. Данилюк). Портали головного і бічних входів прикрашені орнаментом за народними мотивами, виконаним у міді.

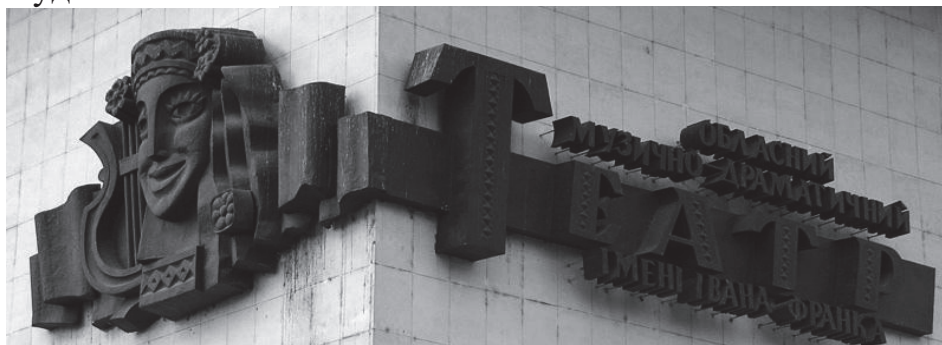
Музично-драматичний театр імені Івана Франка м. Івано-Франківськ 2015 р.

Декоративне оформлення порталу головного входу.

Музично-драматичний театр імені Івана Франка м. Івано-Франківськ 2015 р.

Художня вивіска

Музично-драматичний театр імені Івана Франка м. Івано-Франківськ 2015 р.

Глядацька частина театру виконана в залізобетонному каркасі, сценічна – в цегляних конструкціях. Перекриття та покриття із збірних залізобетонних балок і панелей. Покриття над глядацьким залом і сценою виконано по металевих фермах.

Музично-драматичний театр імені Івана Франка м. Івано-Франківськ 2015 р.

Обсяг сценічної коробки охоплюють декоративні пояси з міді, що нагадують завершення гуцульських народних будівель. Перед будівлею встановлено пам'ятник людині, на честь якого названо і театр.

Музично-драматичний театр імені Івана Франка м. Івано-Франківськ 2015 р.

При оформленні інтер'єрів театру автори намагалися творчо використовувати спадщину талановитих гуцульських майстрів. Вони звернулися також до традиційних матеріалів, виконавши з них великі художні композиції та окремі декоративні деталі, які добре виглядають на тлі стін, облицьованих мармуром - газганом і травертином.

Автори будівлі **архітектор С.П. Слепец (керівник, інститут «Діпромісто», Київ), констр. Л.Г. Сандлер, Е.Н. Биков, худ. В.І. Зарецький** отримали Державну премію Української РСР ім. Т.Г.Шевченка в галузі архітектури за 1982. Архіт. Д. Г. Сосновий, скульптор В. М. Вільшук, художник

В. А. Шевчук, столяр-червонодеревець А. С. Овчар, різьбяр В. Н. Лукашке – автори художньо-декоративного оформлення театру [6].

Музично-драматичний театр імені Івана Франка м. Івано-Франківськ 90-ті., р.

Зведення будівлі музично-драматичного театру в 1979 р на площі головної вулиці міста стало важливим етапом в реконструкції та створенні художньо-предметного середовища Івано-Франківська.

Висновки. Дослідження історії радянського дизайну протягом 1920–1980-х рр. відбувалося паралельно з розвитком практичних основ і методик самого дизайну, і часто дизайнери-практики були водночас дизайнерами-теоретиками

У період 1920-х рр радянський дизайн мав концептуально-пошуковий характер й охопив всі галузі художньої творчості. Творчий пошук був спрямований на створення принципово нових художніх, дизайнерських і архітектурних форм. У зв'язку ідеологічною політикою тоталітарного режиму 1930-х рр. розвиток радянського дизайну у СРСР був силоміць зупинений. У результаті цього такі сфери, як дизайн та архітектура, було відсторонено від загальносвітових художніх процесів.

Архітекторам, інженерам та дизайнерам вдалося розробити широку номенклатуру конструкційних систем і проектних методик, яка зберігає важливі потенції і для сьогодення. Широке застосування в дизайнерській та архітектурно-будівельній практиці знайшли структурні й об'ємні конструкції. Таким чином, в Івано-Франківську у 70-80 роках було вигадано так званий «гуцульський стиль». Проте виготовлені з бетону елементи дерев'яних конструкцій втрачали своє функціональне й технологічне призначення та й естетично були не надто привабливими

Одним із головних напрямків науково-дослідної діяльності дизайнерів 1970–1980-х виступило геометричне формотворення, яскравим прикладом є Музично-драматичний театр імені Івана Франка Архітектурно-художнє оформлення театру – яскравий приклад спільної роботи великого колективу архітекторів, художників і народних майстрів та поєднання традицій регіону з типовим будівництвом.

Література

1. Artkommunalka // Дизайн и советское общество / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.artkommunalka.ru/dizain_i_sovetskoe_obschestvo.html
2. Бейлах О.Д. Експериментаторські тенденції в радянському дизайні 1970-1980-х років. : Дис... канд. наук: 17.00.07 - 2009. / О.Д. Бейлах [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/355562.html>
3. Бесчастнов Н.П. Агиттекстиль. - "Декоративное искусство СССР"/ Н.П. Бесчастнов. – М., 1986, – 48 с.
4. Історія хвороби, або як знищували Івано-Франківськ / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://firtka.if.ua/?action=show&id=43123>
5. Лаврентьев А.Н. Дизайн и советское общество /Лаврентьев А.Н., Назаров Ю.В. // Проблемы дизайна - 2: Сборник статей. – М., 2004.
6. Строительство и архитектура. – 1981. – №4./ [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://darriuss.livejournal.com/583613>.

Аннотация. Актуальной темой для исследования является деятельности советских и зарубежных дизайнеров, а именно в поисках художественной разнообразия предметно-пространственной среды, создание новых конструктивных систем, художественно-декоративных элементов, дизайнерской и архитектурно-инженерных решений. В этой статье рассмотрены практические решения творческой деятельности советских дизайнеров и архитекторов в период «явлений экспериментальной деятельности» в дизайне 1970-1980-х гг. на примере г. Ивано-Франковска.

Ключевые слова: эксперимент, экспериментаторские тенденции, советский дизайн, архитектура, предметно-пространственную среду, формообразования.

Abstract. The topic of the research is the creative activity of the Soviet and foreign designers, their search for artistic diversity of subject-spatial environment, creating new structural systems, artistic and decorative elements of design, as well as for architectural and engineering solutions. The article discusses practical solutions by the Soviet designers and architects during the “phenomena of experimental activity” in the design of 1970-1980s. in Ivano-Frankivsk.

Key words: experiment, experimentation tendencies of Soviet design, architecture, object-spatial environment shaping, Ivano-Frankivsk.